

„ВЯРА” - НИКОЛА ВАПЦАРОВ

(анализ)

Вапцаровата поезия е поезия за човека - обикновен, уязвим, осмислил истината за света, мечтаещ, вярващ, всеотдаен. Социална жертва, но и творец на живота. Това не е поезия на констатациите, а на търсенето, поезия - „разговор” с читателя за изконните битийни стойности. Вапцаровите лирически текстове простичко и искрено „говорят” и „спорят” за машината, труд изкуството, смъртта, безсмъртието, родината, историята, бъдещето, жертвеността, вярата.

Те градят един художествен свят, в центъра на който стои, драмата на човека в съвременната цивилизация, видяна както в интимните ѝ аспекти, така и в универсализираните ѝ значения. И ако Смирненски и Гео Милев деперсонализират лирическия си герой и го виждат преди всичко уедрен и мащабен образ с титанична енергия и величава мисия, призван, разруши, за да съгради, поетът работник се вглежда във всекидневието своя съвременник, разкрива лутанията и проблемите му, противопоставя омерзителното „тук” и „сега” на светлото и одухотворено „утре”. В името на желаното бъдеще е и поривът му към саможертва, осмислен от вярата. Та се очертават контурите на Вапцаровия утопичен проект за справедливост, чиято движеща сила е „човекът във новото време”. От страдалец и жертва той се преражда в осъзнал силата си борец, повярвал във възкръсването на милионите, и готов с главата си да счупи „ледовете” на историческото безвремие, за да се докосне до „яркото слънце” на утрешния хармоничен свят.

Концептуално ядро в лириката на поета работник е вярата. Тя е основна екзистенциална категория и свърхценност в нравствената система на Вапцаровия лирически герой. Упованието във възможността да се съгради друг, алтернативен свят на мястото на съществуващия осмисля битието на човека и разкрива пред него хоризонтите на бъдещето, превръща се в основание и стимул за живот. А отнемането на вярата е посегателство над човешката същност и е равносилно на смърт. Затова не е случайно, че в своята единствена; издадена приживе, стихосбирка „Моторни песни” (1940 г.) огняроинтелигентът поставя стихотворението „Вяра” на първо място, обособявайки го по този начин като програмно. То е посветено на изконната човешка надежда, че „утре ще бъде животът по-хубав, животът по-мъдър”. Творбата синтезира в себе си Вапцаровата екзистенциална философия, доминирана от оптимизма и мечтата за хармоничното „утре” на света.

Стихотворението е изградено от десет строфи, разделени смислово в две симетрични композиционни цялости. Първата от тях интерпретира темата за човека и живота, а втората - за човека и вярата. В развитието на поетическата идея се редуват тези и антитези, за да се утвърди финалният синтез, обвързващ двете централни теми в идеята за вярата като живот и за живота като вяра.

Началото на поетическия текст въвежда лирическия Аз, който непринудено и искрено представя себе си пред читателя - „Ето - аз дишам, / работя, / живея...”.

Съществуването си той вижда като поредица от банални битийни дейности, съизмеримо със съществуването на всеки обикновен човек. Дори творчеството се изравнява с останалите жизнени актове - от него е снет всякакъв ореол на извисеност и изключителност - „и стихове пиша/ (тъй както умея)”. Скобите имат функцията да маргинализират творческия акт в контекста на съществуването на Аза и по този начин да стабилизируют постигнатия смисъл.

По същия начин се въвежда и ключовият вапцаровски мотив за двубоя с живота - „и боря се с него/, доколкото мога”. Борбата е деромантизирана, снижена, изравнена с тривиалните елементи на съществуването. Тя е естествена като дишането и обичайна като делничната трудова дейност на човека. За разлика от Ботев, Вазов и най-вече от Смирненски, които интерпретират борбата и смъртта в нея като монументален празничен акт, Вапцаров я лишава от патетика и я превръща в белег на ежедневието. Антагонизмът между човека и живота е персонифициран, видян като емоционално ангажирано противопоставяне - „С живота под вежди/ се гледаме строго”, „С живота сме в разпра”. Така, чрез възможностите на олицетворението, е въведен смислопораждащият конфликт в първата композиционна част. Въпреки схватката с живота обаче, лирическият Аз бърза да декларира, че не омразата, а любовта към него лежи в основата на битието му:

*Напротив, напред!
-Дори да умирам, живота
със грубите лапи чилични
аз пак ще обичам!
Аз пак ще обичам!*

Двете двукратни повторения и възклицателните знаци заявяват категоричността на поетическото внушение. Животът е обявен за абсолютно благо, в името на което човекът, по ботевски, е готов на подвиг и саможертва, на героични и романтични жестове. Главната буква, с която животът е изписан, го утвърждава като висша стойност, сакрализира го. Заради глътката въздух, заради мига съществуване, заради неутолимата жажда на героя да живее си струва да премине през всякакви изпитания:

*За него - Живота -
направил бих всичко. -
Летял бих
със пробна машина в небето,
бих влезнал във взривна
ракета, самичък
бих търсил
в простора
далечна планета.*

Условното наклонение въвежда една хипотетична перспективна картина на възможното посегателство срещу живота, в която лирическият човек се дистанцира от невзрачното си всекидневно битие и се превръща в смел и горд експериментатор, повелител на небето. Така срещу представата за обикновения и скромнен човек от началото на стихотворението застава представата за човек със

забележително самочувствие и сила, за личност с универсални героични помисли, готова да овладее далечни и непознати вселенни пространства в името на земното съществуване, в името на „приятния гъдел“ на живота „тук“ и „сега“. Окаченото на шията въже е образен еквивалент на библейската тема за Разпятието. Тук възможната смърт е интерпретирана като Възкресение на човешкия Дух, който се дистанцира от маргиналните зони на ежедневието, за да постигне Възнесението в примамливите висини. Човешкият избор апострофира смъртта чрез обичта към Живота и риска в негово име. Лирическият глас вече не е интимно-споделителен, а страстен, емоционално ангажиран, трансформиращ се във вик, в крясък срещу онова враждебно „вие“ на „злодеите“, които биха посегнали на съществуването.

Във втората смислово обособена част на поетическия текст основен е мотивът за вярата. Противопоставителният съюз, „но“ я въвежда като свръхстойност, като по-голяма ценност и от живота. И тук смисловите послания вградени в хипотетична перспективна картина, очертаваща пораженията човека от евентуалното посегателство върху неговата вяра. Отнемането дори на частица от нея е интерпретирано като варварски акт, като „грабеж“ и насилие спрямо човешката същност, спрямо духовните опори на личността. Митологемата за „пшениченото зърно“ поставя в нов контекст евангелската притча за изпитанията и устойчивостта на Вярата. Съхраняването ѝ е отговорност и мисия, идентична на опазването на основанията за живот. Реакцията на човека спрямо отнемането на вярата е съизмерена с болката на „ранена в сърцето пантера“. Лирическият глас отново се извисява до октавите на категоричния вик, на непримирението и отстояването на духовния си тегритет. Защото вярата е основна екзистенциална опора на Вапцаровия герой и отнемането ѝ е равносилно на личностен разпад, равносилно е на смърт:

*Какво ще остане от мене
тогава? Миг след
грабежа ще бъде
разнищен. И още по-ясно,
и още по-право -миг след
грабежа ще бъде аз нищо.*

Настойчивото преповтаряне на прозрението за умъртвяването на личността след насилието върху вярата е поредният знак за свръхстойностяването на тази вяра. Тя не само осмисля, но и изчерпва битието на лирическия Аз. Тя е онзи битиен фундамент, без който съществуването би се разпаднало. Тя е откритият екзистенциален Смисъл, най-съкровенията същност на човека, неговата Светая Светих. Така стихотворението в своята монолитност противопоставя две полюсни твърдения - в първата част на текста животът е „всичко“ за лирическия Аз, а във втората - без вяра животът е „нищо“. Очертани като контрапунктни обаче, във финала на творбата мотивите за живота и вярата се вплитат един в друг в своето неделимо единство:

*Моята вяра
във дните честити,
моята вяра,
че утре ще бъде
животът по-хубав,*

животът по-мъдър?

Оказва се, че вярата на човека е пак вяра в живота, но в бъдещия светъл, справедлив и хармоничен живот. Така вапцаровската вяра разполовява ценностно битието на неговия лирически Аз. Настоящото е негативно маркирано и отречено като възможност за пълноценно съществуване и духовна изява на личността. Светът „тук“ и „сега“ е суров и жесток и човекът е в „разпра“ с него. Но упованието в „дните честити“ е това, което дарява на лирическия герой цялостност и духовно единство, нравствена енергия да отстоява себе си чрез защитата на своята Вяра. Затова и агресията спрямо нея е несъстоятелна. Всяка атака срещу вярата още повече консолидира духовния потенциал на личността, прави я по-твърда и монолитна, бронира гърдите ѝ с оптимизъм и увереност. Към онези с куршумите лирическият Аз е насмешливо-презрителен, подчертано ироничен, защото жалки и обречени са опитите им да щурмуват човешката вяра. Тук поетът говори, по далчевски, с езика на предметната образност и използва характерната за епохата на „дива жестокост“ („Епоха“) фронтова лексика (щурм, куршуми, броня, бронебойни патрони), за да утвърди неунищожимостта на упованието в бъдещето, което подхранва стоицизма на настоящето. Патетиката на изказа демонстрира увереността на човека и вещае Победа:

*Тя е бронирана здраво в
гърдите и бронебойни
патрони за нея
няма открити!
Няма открити!*

Така Вапцаровият лирически човек заявява устойчивостта на своята вяра въпреки изпитанията и предизвикателствата спрямо нея. Интерпретацията на този мотив продължава традицията на Ботев, Смирненски, Гео Милев и се оттласква от безверието на поетите символисти. Оксиморонната констатация на Дебелянов „и в своята вяра сам не вярвам аз“ поетът работник трансформира в категоричното „и бронебойни патрони/за нея/няма открити!“

Поетическата логика на стихотворението, с което Вапцаров открива „диалога за човека в „Моторни песни“, интерпретира „неделимостта на равенството „животът е вяра и вярата е живот“ (Н. Георгиев). Тази вяра е неунищожима, неподвластна на куршумите, недосегаема за смъртта. Тя осмисля съществуването на човека както в плана на настоящето, така и в перспективата на бъдещето. Вярата изпълва вътрешните духовни пространства на личността, помага ѝ да открие своите ценности и да изстрада прозренията си за света.